

KØBENHAVNS MUSEUM ARKÆOLOGISK RAPPORT 2013

Nytorv 25

Vester kvarter, Helligånds sogn

Sokkelund Herred, Københavns amt

KBM 3992, KUAS journal nr 2013-7.24.02/KBM-0003

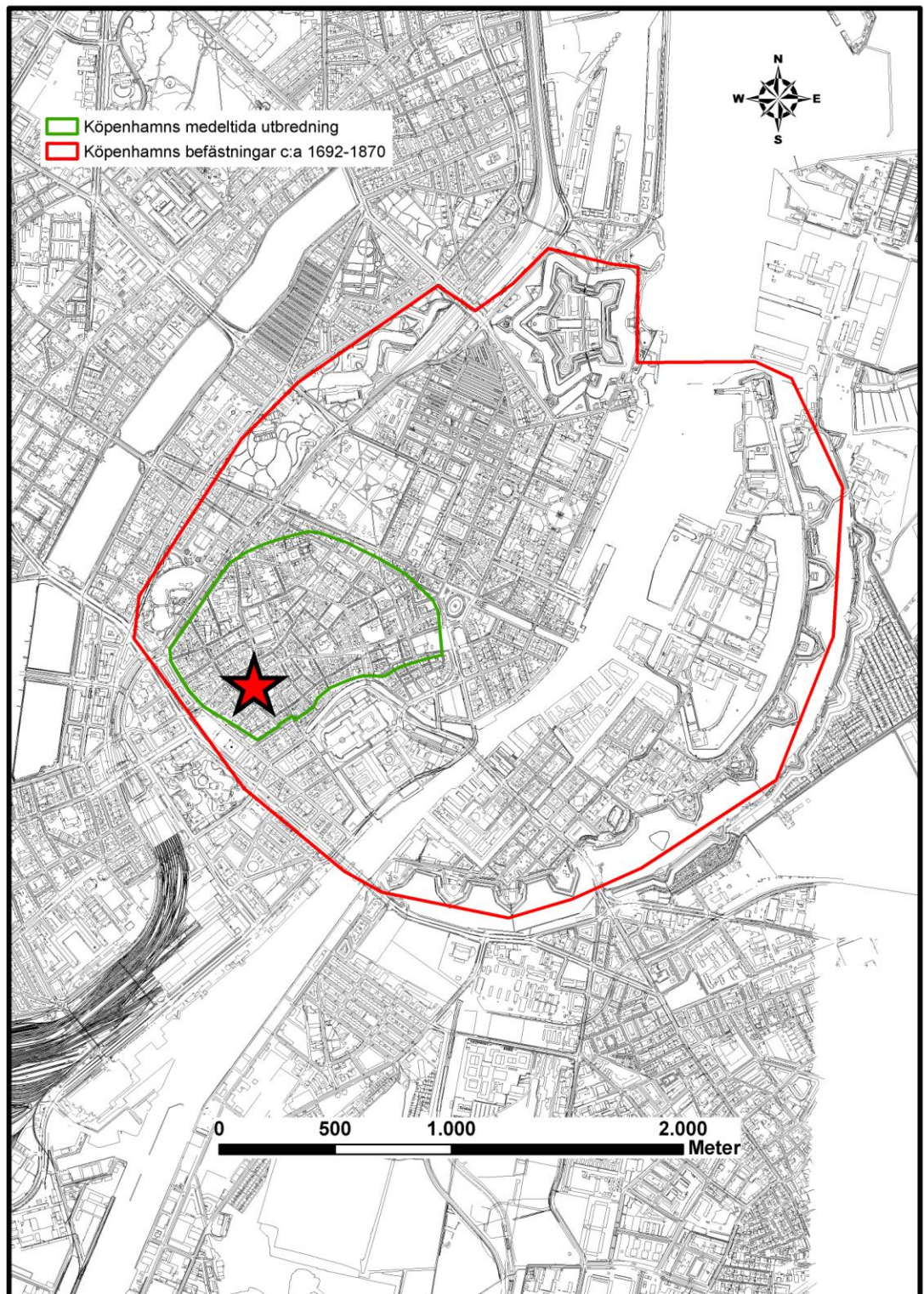
CLAES HADEVIK

Københavns Museum
Vesterbrogade 59
1620 København V
Telefon: +45 33 21 07 72
Fax: +45 33 25 07 72
E-mail: sekr@bymuseum.dk
www.copenhagen.dk

Omslagsbild: Domhuset vid Nytorv 25. Foto: Claes Hadevik.
© Københavns Museum 2013

Innehåll

1	Sammanfattning	5
1.1	Tekniska och administrativa uppgifter	5
2	Inledning	7
2.1	Topografi och kulturhistorisk bakgrund.....	7
2.2	Tidigare arkeologiska observationer.....	7
2.3	Utgrävnings- och dokumentationsmetoder	8
2.4	Fyndinsamling och -registrering	9
3	Undersökningsresultat.....	11
3.1	Fynd	11
3.2	Anläggningar	12
4	Utvärdering.....	16
5	Referenser.....	17
5.1	Litteratur	17
6	Appendix	18
6.1	Anläggningslista	18
6.2	Fotolista.....	18
6.3	Fyndlista	19

Figur 1. Nytorv 25 (KBM 3992). Platsen för undersökningarna (röd stjärna).

1 Sammanfattning

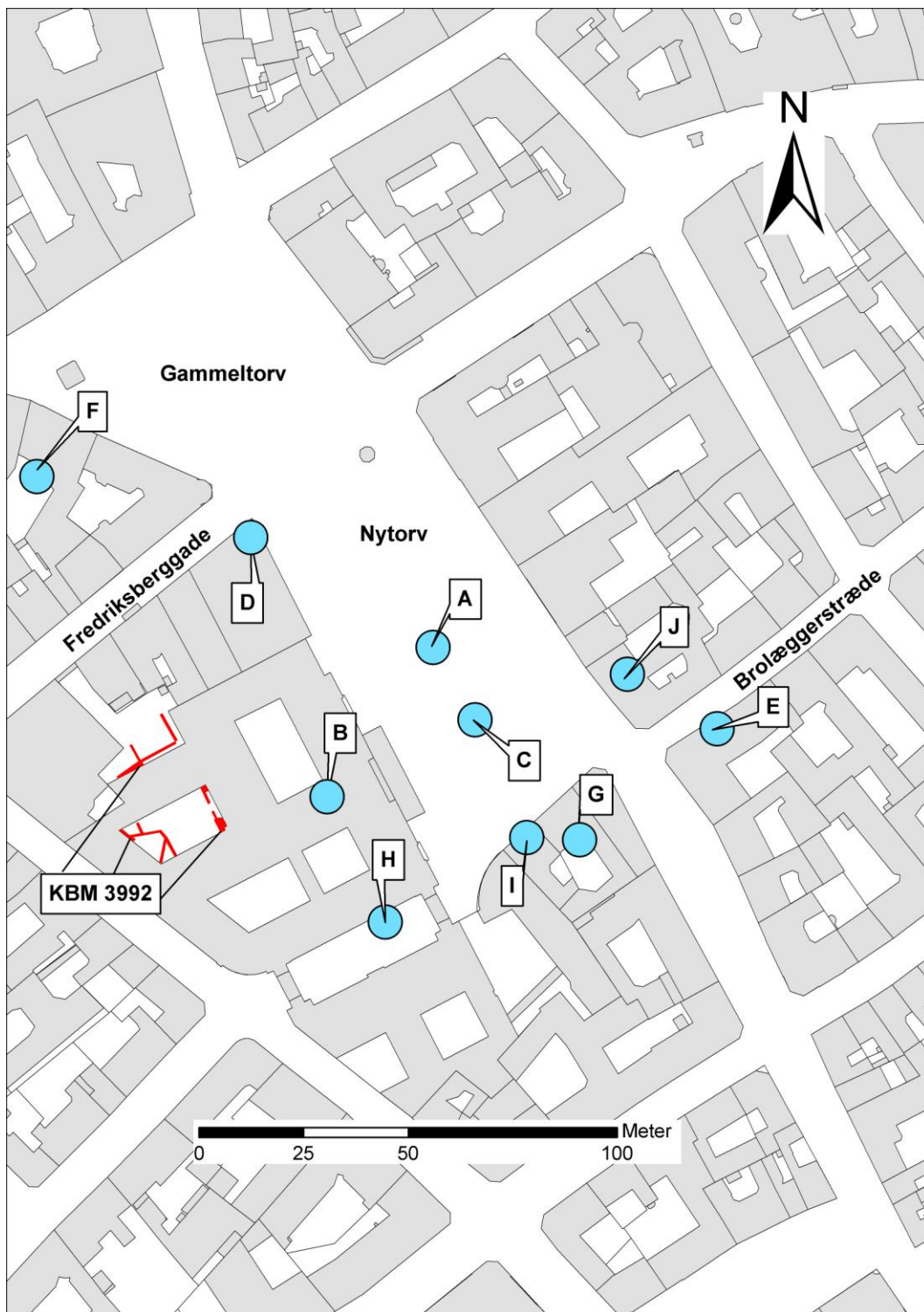
Med anledning av renovering av dagvattenledningarna till fastigheten Nytorv 25 (*Domhuset*), i de inre delarna av Köpenhamn (Vester kvarter), har Københavns Museum under januari och februari månad år 2013 utfört en arkeologisk förundersökning genom schaktningsövervakning (fig. 1, tab. 1).

Vid undersökningarna påträffades tegelmurar, en kullerstensyta samt lager. Lämningarna kan dateras till 1700-talet.

1.1 Tekniska och administrativa uppgifter

KUAS journalnr	2013-7.24.02/KBM-0003
KBM nr och internt ärende nr	KBM 3992, ärende nr 2840
Län	København
Härad	Sokkelund
Kommun	København
Socken	Helligånd
Fältarbetstid	23-01-2013–26-02-2013
Antikvarisk personal	Claes Hadevik
Area (m²) och % av uppskattad	44,2 m ² (118 %)
Volym (m³) och % av uppskattad	44,2 m ³ (118 %)
Koordinatsystem	DKTM 3
Höjdsystem	DVR 90
X-koordinater	1172788–1172824
Y- koordinater	651703–651729
Entreprenör	Øens Murerifirma A/S
Byggherre	Byggningsstyrelsen

Tabell 1. Nytorv 25 (KBM 3992). Tekniska och administrativa uppgifter.

Figur 2. Nytorv 25 (KBM 3992). Översikt av undersökningsområdet tillsammans med ett urval tidigare arkeologiska undersökningar och observationer i närområdet (jfr tab. 2).

2 Inledning

Med anledning av renovering av dagvattenledningarna till fastigheten Nytorv 25 (Domhuset), i de inre delarna av Köpenhamn (Vester kvarter), har Københavns Museum under januari och februari månad år 2013 utfört en arkeologisk förundersökning genom schaktningsövervakning (fig. 1, tab. 1).

Den antikvariska personalen utgjordes av Claes Hadevik (BA), som också har framställt rapporten med tillhörande figurer.

Byggherre var Byggningsstyrelsen och entreprenörsarbetet utfördes av Øens Murerfirma A/S.

Dokumentationsmaterialet är arkiverat hos Københavns Museum.

En kopia av denna rapport har tillsänts byggherren samt Kulturstyrelsen.

2.1 Topografi och kulturhistorisk bakgrund

Under förhistorisk tid har området genomgått stora förändringar i det, att havsnivån har varierat avsevärt, men under medeltiden och framåt har det varit beläget c:a 150–200 m från strandlinjen till Öresund (jfr Skaarup 1999). Det geologiska underlaget har inte blottlagts vid undersökningarna, men att döma av tidigare observationer så utgörs det av silt. Kulturellt avsatta och påförda lager har medfört, att området idag sluttar svagt mot söder, och det är beläget c:a 5 m över nuvarande havsnivå.

Undersökningsområdet är beläget i de äldsta delarna av Köpenhamn, som har varit bebyggda ända sedan tidig medeltid. Åtminstone från slutet av 1400-talet och fram till den stora stadsbranden år 1728 stod Köpenhamns tidigare rådhus på det, som idag är *Nytorv*. Det nuvarande rådhuset, *Domhuset*, uppfördes under åren 1805–1815 efter ritningar av arkitekten C.F. Hansen (1756–1845). På platsen stod tidigare *Det Konglige Vajsenhus*, vilket var ett stort byggnadskomplex, som rymde en uppfostringsanstalt för föräldralösa barn och även en kyrka. Dessa byggnader uppfördes kort efter stadsbranden år 1728 och ödelades, tillsammans med resten av kvarteret, vid nästa stora stadsbrand år 1795.

2.2 Tidigare arkeologiska observationer

I anslutning till Nytorv 25 har det genom åren gjorts ett flertal arkeologiska observationer, och det har huvudsakligen rört sig om medeltida och eftermedeltida byggnadsrester och lagerbildningar men även insamling av flintavslag från stenåldern (fig. 2, tab. 2).

Årtal	SB-nr Inventariernr	Benämning	Beskrivning
1937	AA1	Nytorv	Undersökning av två tidigare rådhusbyggnader (A)
1942	-	Domhuset	Sandstensfigurer använda som grundstenar till den stående byggnaden (B)
1944–1945	KBM 650	Nytorv	Registrering av fundament till schavott (C)
1982	020306-14	Fredriksberggade/Nytorv	Insamling av flintavslag från stenåldern (D)
1986, 1988, 2003	020306-84	Brolæggerstræde V	1400-talsbrunn och medeltida kulturlager (E)
1987	020306-85	Gammeltorv 22	Kulturlager, medeltida eller senare (F)
1990	020306-100	Nytorv 17	Medeltida murverk och kulturlager (G)
2004	020306-286	Slutterigade	Medeltida kulturlager samt byggnadslämningar från nyare tid (H)
2008	020306-425	Nytorv 19	Nivelleringslager och trävattenrör från nyare tid (I)
2010	020306-483	Nytorv 11–13	Medeltida kulturlager samt byggnadslämningar och trävattenrör från nyare tid (J)

Tabell 2. Ett urval av tidigare arkeologiska observationer i anslutning till Nytorv 25. A–J refererar till figur 2 (jfr denna).

2.3 Utgrävnings- och dokumentationsmetoder

2.3.1 Schaktningsövervakning

Den arkeologiska undersökningen utfördes som förundersökning genom schaktningsövervakning. Entreprenörsarbetet utfördes med en mindre grävmaskin kompletterat med handgrävning. Den antikvariska personalen övervakade detta arbete och kunde, när det så var påkallat, tillfälligt avbryta arbetet för undersökning och dokumentation.

2.3.2 Dokumentationsmetoder

Dokumentation av de arkeologiska lämningarna har gjorts enligt *Single context*, som innebär att varje enskild kontext dokumenteras för sig för att senare grupperas till större sammanhängande enheter. Sålunda registreras nedgrävningar och fyllningar var för sig och grupperas till en subgrupp, t.ex. en grundmur. Flera subgrupper kan sedan bilda en grupp, t.ex. en byggnad. I denna rapport redovisas de arkeologiska lämningarna främst som grupper.

Dokumentationen har gjorts genom manuell inmätning. Detta har kompletterats med digital fotodokumentation. Data från inmätningarna har sedan överförts till det datorbaserade registersystemet IntraSiS, liksom även dokumentariskt viktiga fotografier.

De upptagna schakten var mer eller mindre smala, vilket begränsade möjligheterna till mera ingående undersökning och dokumentation.

2.3.3 Arkivmaterial

Det arkeologiska dokumentationsmaterialet liksom alla övriga för ärendet relevanta dokument inklusive denna rapport finns i Københavns Museums arkiv samt i digital form även i ärendehanteringsdatabaser på museet och i Köpenhamns kommun.

2.4 Fyndinsamling och -registrering

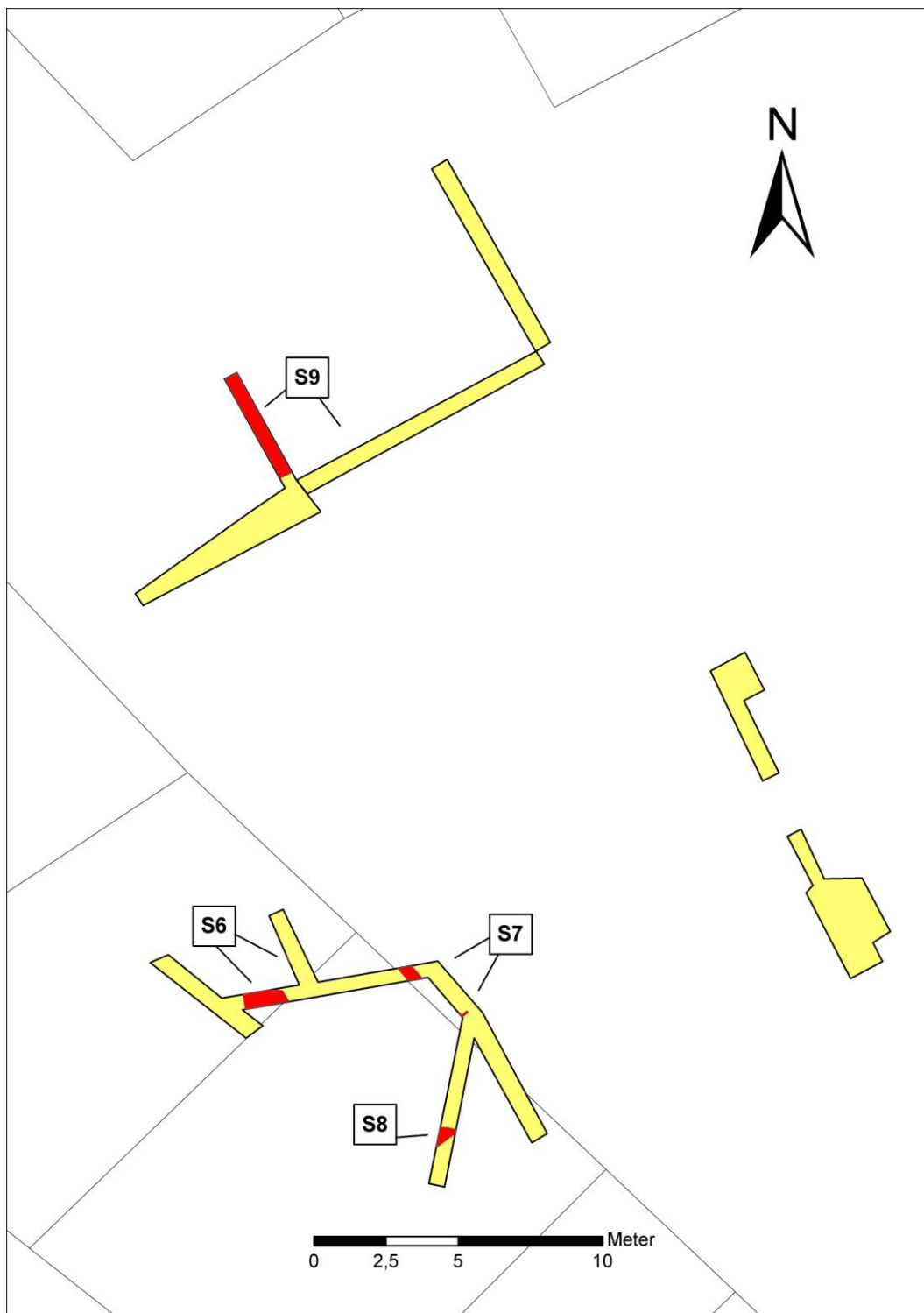
Den arkeologiska undersökningens karaktär medförde begränsade möjligheter till fyndinsamling och mängden är därför relativt liten. De fyndförande kontexterna utgjordes i mycket stor utsträckning av utfyllnads- och nivelleringslager vilka representerar ett tidsintervall på åtminstone c:a hundra år. Lagren har också genomgrävts vid ledningsnedläggelser vid upprepade tillfällen och är därmed till stora delar omrörda. Schaktningen gick heller aldrig ned till det geologiska underlaget. Då det också var små möjligheter till separering av fynd från enskilda lager, så gjordes en sammanslagning av lagren till en enda arkeologisk kontext, till vilken fynden relaterades. Endast ett urval av daterande fynd togs till vara. Obearbetade djurben och mera anonyma fragment av keramik, trä, läder, järn osv. insamlades ej.

2.4.1 Registrering

Fynden är registrerade i IntraSiS-databasen K2013:03. Vid fyndregistreringen har Københavns Museums mall för fyndregistrering använts. Denna är skriven på engelska, så därför har vissa engelska termer använts i redovisningen av fynden.

Fynden är registrerade med avseende på följande parametrar: *Name*, *Material*, *Type*, *Fragmentation*, *Number*, *Weight*, *Dating* och *Findcategory*. Parametern *Name* avser sökord rörande datering och typ. *Type* avser den ursprungliga form eller typ som fyndet representerar. *Number* avser antalet skärvor eller fragment, men det har inte tagits någon hänsyn till hur många föremål de representerar. Mått har endast registrerats om det rör sig om föremål som är intakta eller nästan intakta, eller om det på annat sätt bedömts som relevant. *Dating* avser en perioddatering, vars indelning är definierad av Nationalmuseet.

Eftersom det aktuella fyndmaterialet har bedömts ha låg arkeologisk signifikans, så har registreringen gjorts på en mycket basal nivå. De enskilda föremålen har inte registrerats var för sig, utan de har samlats i materialkategorier eller föremålskategorier. Keramiken har således endast delats in i olika godstyper, som t.ex. stengods, medan glasfynden har delats upp i föremålskategorier.

Figur 3. Nytorv 25. Undersökningsytor och arkeologiska lämningar (jfr kap. 3.2). Kartunderlag: Fastighetskarta över Köpenhamn år 1689.

3 Undersökningsresultat

Undersökningsytan utgjordes av flera små schakt i bakgårdarna till Nytorv 25 (*Domhuset*). Schakten var c:a 0,5 m breda och 1 m djupa (fig. 3). Den totala undersökningsytan uppgick till 44 m², motsvarande 44 m³.

3.1 Fynd

De tillvaratagna fynden består av små mängder glas, keramik och kritpipor samt två stora sandstenskvadrar (tab. 3, fig. 4). Även djurben och små stycken av läder observerades, men de insamlades ej. Keramiken utgörs av yngre rödgods, stengods och kinesiskt porslin, och bland detta kan nämnas ett större fragment av handtaget till en stor förningskruka (*barselspote*) av yngre rödgods. De två glasfragmenten representerar en större flaska och ett mindre dricksglas på fot. De stora och välhuggna sandstenskvadrarna bör representera en portalomfattning eller liknande från någon mera prominent byggnad, som tidigare funnits i närområdet (se vidare 3.2.3 nedan).

Fynden kan grovt sett dateras till 1700-tal.

Figur 4. Huggna sandstenskvadrar (FO 100019 (underst) respektive 100020).

Fyndkategori	Antal	Vikt (g)
Glas	2	151,5
Keramik (skärvor)	7	385,5
Kritpipor (fragment)	2	8
Sandstenskvadrar	2	120 000
Summa	13	120 545

Tabell 3. Samtliga fynd. Sandstenskvadrarnas vikt är uppskattad. En mera detaljerad fyndlista återfinns i Appendix, kap. 6.3.

3.2 Anläggningar

De arkeologiska lämningarna utgjordes av bebyggelserester och utjämningslager, vilka kan dateras till 1700-talet (fig. 3, tab. 4).

Anläggningstyp	Antal
Brandlager	1
Golv	1
Kullerstensyta	1
Mur (tegel)	3
Nivelleringslager	2
Summa	8

Tabell 4. Samtliga arkeologiska lämningar. Se även anläggningslista i Appendix, kap 6.1.

3.2.1 Byggnad S6

Lämningarna utgjordes av en tegelmur samt i anslutning till denna en kullerstensbelagd yta med ett ovanliggande lager av träkol (fig. 3 och 5). Endast en mycket liten del av tegelmuren var synlig i en av schaktväggarna. Det rörde sig om röda stenar av standardformat, som var satta i ett mycket sandigt och smuligt murbruk av sämre kvalitet.

Tegelmuren bör representera en byggnad och kullerstensytan antingen ett källargolv eller en gårdsplan, som antagligen kan relateras till byggnaden, eftersom de ligger inom samma fastighet (jfr fig. 3). Träkolslagret bör representera stadsbranden i år 1795, då byggnaderna i kvarteret ödelades. Anläggningarna ödelades inte vid arbetena utan lämnades *in situ*.

Figur 5. Kullerstensbeläggning (S100005) till byggnad (S6) sedd mot norr.

3.2.2 Byggnad S7

Lämningarna utgjordes av två fragment av förmodligen en och samma tegelmur (fig. 3). Endast mycket små fragment muren var synliga i schaktväggarna. Det rörde sig om röda stenar av standardformat, som var satta i kalkbruk (fig. 6).

Byggnaden skall möjligen relateras till *Vajsenhuset*, som låg på platsen under 1700-talet.

Anläggningarna ödelades inte vid arbetena utan lämnades *in situ*.

3.2.3 Byggnad S8

Lämningen utgjordes av två horisontella lager av tillhuggna sandtenar. I de övre lagret är stenarna c:a 15 x 20 cm stora och 10 cm tjocka. Ovansidan är planslipad (-sliten?). Det undre lagret består av två stora, profilhuggna sandstenskvadrar (fig. 4 och 7). Stenarna var satta i kalkbruk.

Möjligen har lämningen utgjort ett golv eller en trappa i någon av byggnaderna, som varit belägen bakom *Vajsenhuset*, ut mot *Kattesundet*. Sandstenskvadrarna är ju uppenbarligen återanvända och härstammar rimligen från en byggnad, som tidigare stått på platsen, eller i närområdet.

Anläggningarna ödelades vid arbetena, men de stora sandstenskvadrarna togs tillvara.

Figur 6. Innerhörn av tegelmuren (S100003) som representerar byggnaden S7. Foto mot sydväst.

Figur 7. Golv eller trappa S100018, sett från sidan, mot nordost. Underst ses de båda sandstenskvadrarna FO 100019 och FO 100020.

3.2.4 Nivelleringslager S9

I samtliga schakt fanns, direkt under den nuvarande kullerstensbeläggningen ett knappt 1 m tjockt, sandigt lager (S100007) med ett betydande inslag av fragmenterat byggnadsmaterial, som tegel, takskiffer och profilhuggna sandstensblock. I lagret fanns också inslag av annat avfall som träkol, djurben, keramik, glas, läder och kritpipor. I det nordligaste schaktet observerades också ett underliggande, mörkare och mera kompakt lager (S100039), men detta kunde inte undersökas närmare (fig. 3).

Fynden, som uteslutande kommer från det övre lagret, kan grovt sett dateras till 1700-tal (se vidare kap. 3.1 ovan).

Det övre lagret bör ha bildats kort efter branden år 1795, då ytan bereddes inför uppförandet av det nuvarande *Domhuset*. Det underliggande lagret bör då rimligen ha avsatts eller påförts tidigare under 1700-talet.

4 Utvärdering

Undersökningens art medförde att den arkeologiska dokumentationen fick hållas på en mycket översiktlig nivå.

Bevaringsförhållandena för anläggningar och fynd i den aktuella undersökningsytan är generellt sett dåliga, främst p.g.a. moderna anläggningsarbeten. Detta gäller ner till c:a en meters djup. Hur förhållandena är i de djupare liggande lagren har det inte varit möjligt att bedöma.

De arkeologiska lämningarna och fynden är helt i linje med vad som kan förväntas för denna typ av undersökningslokal.

I och med att anläggningsarbetena inte någonstans gick ner i det geologiska underlaget, så bör det aktuella undersökningsområdet även fortsättningsvis vara föremål för antikvarisk bevakning.

5 Referenser

5.1 Litteratur

Møller, J. 1988. Strøget og Gammel Strand. *København før og nu – og aldrig. En billedkavalkade om København inden for voldene og søerne*. Köpenhamn.

Ramsing, H.U. 1945. IV. Vester kvarter. *Københavns Ejendomme 1377–1728*. Köpenhamn.

Skaarup, B. 1999. Strandenge og kystlinien i den ældste tid. *Historiske meddelelser om København 1999*. København.

6 Appendix

6.1 Anläggningslista

Id	Name	Subclass	Basic Interpretation	RelText	RelParent	Suggested dating
2	Top of trench	Phase	Paved surface			1800-tal
3	Machining	Phase	Truncation			
4	Limit of excavation	Phase	Construction cut			
6	Byggnad 1	Group	Building			1700-tal
7	Byggnad 2	Group	Building			1700-tal
8	Byggnad 3	Group	Building			1700-tal
9	Nivelleringslager	Group	Levelling layers			1700-tal
100003		Stone/Brick Structure	Wall	Belongs to	7	1700-tal
100004		Stone/Brick Structure	Wall	Belongs to	7	1700-tal
100005		Stone/Brick Structure	Paved surface	Belongs to	6	1700-tal
100006		Deposit	Fire level	Belongs to	6	1700-tal
100007		Deposit	Levelling layer	Belongs to	9	1700-tal
100016		Stone/Brick Structure	Wall	Belongs to	6	1700-tal
100018		Stone/Brick Structure	Floor	Belongs to	8	1700-tal
100039		Deposit	Levelling layer	Belongs to	9	1700-tal

6.2 Fotolista

Id	Name	Date of Image	Facing	Type of Motif	Shows	Category
100008	C117_0683	230113	N	Overview	100001	Trench
100009	C117_0684	230113	SV	Context	100003	Stone/brick structure
100010	C117_0685	230113	V	Context	100004	Stone/brick structure
100011	C117_0686	230113	Ö	Context	100004	Stone/brick structure
100012	C117_0687	230113	N	Context	100004	Stone/brick structure
100013	C117_0688	230113	V	Context	100005	Stone/brick structure
100014	C117_0689	230113	N	Context	100005	Stone/brick structure
100015	C117_0690	230113	V	Context	100005	Stone/brick structure
100017	C117_0691	250113	N	Context	100016	Stone/brick structure
100021	C117_0695	290113	SW	Context	100018	Stone/brick structure
100022	C117_0696	290113	NE	Context	100018	Stone/brick structure
100025	C117_0697	290113	NO	Context	100018	Stone/brick structure
100026	C117_0698	290113	NO	Context	100018	Stone/brick structure
100027	C117_0699	290113		Find	100019, 100020	Building material
100028	C117_0700	290113		Find	100019	Building material
100029	C117_0701	290113		Find	100020	Building material
100030	C117_0705	050213	V	Work image	Domhuset	Illustration
100031	C117_0706	050213	NO	Work image	Domhuset	Illustration
100032	C117_0707	060213	S	Overview	100024	Trench
100033	C117_0711	060213		Overview	100024	Trench
100035	C117_0712	110213	S	Overview	100034	Trench
100036	C117_0713	110213	Ö	Overview	100034	Trench
100037	C117_0714	110213	SÖ	Overview	100034	Trench

6.3 Fyndlista

Id	Name	Material	Type	Number	Weight	Dating
100019	Sandstenskvader	Sandstone	Block	1	60000*	Post medieval
100020	Sandstenskvader	Sandstone	Block	1	60000*	Post medieval
100040	Yngre rödgods, handtag, förningskruka	Ceramic	Handle	1	334	Post medieval
100041	Stengods	Ceramic	Sherd	4	44,5	Post medieval
100042	Kinesiskt porslin	Ceramic	Sherd	2	7	Post medieval
100043	Kritpipor, skaft	Pipeclay	Clay pipe	2	8	Post medieval
100044	Dricksglas, fot	Glass	Drinking glass	1	29	Post medieval
100045	Glasflaska, grön	Glass	Bottle	1	122,5	Post medieval

*Uppskattad vikt. Fynden relateras till nivelleringslagren S100007 samt när det gäller sandstenskvadrarna stenkonstruktionen S100018.